

KAMUSAL MEKÂNA “İSİMSİZ” KATKILAR: “KOŞ ABİ KOŞ...”

HAYDAR KARABEY

KAMUSAL KOŞTURMACALAR

Anlatmadan olmaz... 2007 yılındayız. Zorlu Center ön seçmeli proje yarışması için ekipler oluşturuluyor, elit mimarlarımız yurtdışından da ortaklar edinerek başvuru dosyalarını hazırlıyorlar. Kadıköy’de Ersen Gürsel Ofisi çevresinde de epeyce elit şahsiyet var. Üstelik kimilerinin yurtdışında da ilişkileri var, arkadaşları filan mevcut. Biraz da şakayla karışık olarak kendisine soruyorum: “Abi*, Kadıköy Çetesi olarak sizler de artık sıkı bir önseçim dosyası hazırlarsınız herhalde?” Yanıtı tam Ersen’lik: “Oğlum*, öyle lanetli işlere kalkışıp da sonra gazete köşelerinde taşa tutularak meşhur olmaya hiç niyetim yok benim. Neyime öyle dolambaçlı, devasa işler. Ben helikopterle şantiye denetlemek yerine, bir köy meydanında veya bir bahçede, bir zeytin ağacının altında tahta sandalyemde oturup, karşımda yükselen taş duvarı seyrederek, ustalarla söyleşerek, tasarımımin gerçekleşmesinin keyfine varmayı tercih ederim...” Öyledir, bilirim.

Ayda bir telefonlaşır birbirimize hal hatır sorar, olabildiğince de buluşur, bir yemek yer söyleşiriz. Elbette tüm görüşmelerimiz benim için yeni bir enerji yüklenme, bir iman tazeleme seansıdır. Bu konuya geleceğim, ama önce telefonlarımın birçoğunda kendisinin, benim için oldukça uzak diyarlarda, ayağımı atmadığım kentlerde hiç de görev edinmeyeceğim türden bir şeyler yapmakta olduğunu duyduğumu söylemeliyim.

-- “E ne yapıyorsun yahu Kastamonu’da?” (veya Kütahya’da veya Göcek’te veya Yalova’da veya Side’de...)

-- “Çağırdılar geldim, Belediye bir sokak-meydan düzenlemesi istiyormuş da...”

Eh bizim meslek insanının kimyasının yüzde onunu da kıskançlık duygusu oluşturur ya, düşünüyorum: “Büyük adam, elbette iş yağacak.” Ne ki sonradan bu “iş”in de birçok diğer kamusal mekâna katkısı gibi karşılıksız olarak yapıldığını öğreniyorum.

...

Bir gün aniden, Meydandaki eski Kadıköy Belediye Meclisi Binası'nın kütüphaneye dönüştürülmüş olduğunu duyarsınız. Sonra öğrenirsiniz ki, birçok mimarın ağzını sulandıracak kadar ilginç olan bu iş, Ersen tarafından kamusal bir görev olarak ele alınıp, karşılıksız biçimde ve sessizce gerçekleştirilmiştir. Ne ara oturdu, düşündü, tasarladı, çizdi, uygulattı, denetledi, diye düşünmeden edemezsiniz.

-- "Bir akşam git bak o ışıl ışıl yerde çocuklar nasıl çalışıyor!"

Bu yeterli bir mutluluk değil midir adam olana?

...

Buluşmalarımız konusuna dönmem gerekiyor şimdi: Aslında eğitimimde başat rol oynayan bir-iki rol model eğitmen şahsiyet listesinde (Utarit İzgi, Bülent Özer, Marc Hausammann, gibi) yer almakla birlikte, sonradan iş ve dostluk ilişkisiyle de uzun yıllar birlikte olabildiğim biricik kişidir.

Üzerimde sürekli bir baskı unsuru olarak da yaşamımı etik, iş seçimi (özellikle de iş reddetme), sorulmamış sorulara yanıtlar arama, eğitim için koşturma, kamu yararını önde tutma ve de boş duramama konularında yönlendirmiştir. (Yoksa bana "lay lay lom" bir yaşam şansı bırakmadığı için hayatımı mahvetmiştir mi demeli?)

-- "Sonuna kadar devam."

BODRUM'DA, AZMAK YOLLARINDA

Bilenler vardır; kamu ile kamu yararına, hele de karşılıksız işler yapılabilir de, kamu genelde yaptığınız işin değerini bilmez, bir reklam aracı olarak kullanır, sonra da bir kenara koyar, uygulamaz.

"Kamu" bu Ersen'in sözünü nasıl, niye dinliyor, onu da bir örnek ile anlatmaya çalışayım. 1980'li yıllar. Bodrum Yarımadası'nda Bitez, Ortakent, Yahşi kıyı yerleşimlerinin koruma ve turizm gelişme, kıyı düzenleme planları hazırlanacak. Ersen ekibi topluyor, bölgeye gidiliyor, ben de varım ekipte. Pamukkale Turizm otobüsleri ile gidiyoruz ve yol bitmek bilmiyor. Ben yine söylüyorum; "görev", "vicdan", "doğa", "toplum" benzeri kavramlar ile uyarılarak derhal susturuluyorum.

Neyse, bölgeye konuşlanıyoruz sonunda. Çalışmalar başlıyor. Günlerce, haftalarca bölgede girilmedik bağ, bahçe, ev; yürünmedik yol, çıkılmadık kaya, tepe, sayılmadık ağaç kalmıyor. Akşamları da masa başında saatler süren değerlendirme toplantıları yapılıyor. Bu bitmez

tükenmez enerjiyi nereden buluyoruz biz derken, bölgede dolandıkça sürekli ağacından koparıp atıştırdığımız mandalinalar sayesinde olduğunu keşfediyoruz. Doğallıkla bölge sakinleri yapılan planlama çalışmasından biraz tedirgin, ama bir süre sonra bir taş tünemiş, oradaki sarnıçların, duvarların, ağaçların filan konumlarını, resimlerini çiziktiren ve durmadan “Bu azmak yolu, sarnıç, taş duvar, servi dizisi, kesinlikle korunmalı” diye söyleşen bizleri tanıyıp seviyorlar. Bir süre sonra İstanbul’a dönülüp plan hazırlanıyor. Planın bitimine yakın patron emrediyor:

-- “Herkes kendine arsalar seçsin, boş kalsın!”

-- “Ne yani, şimdi buralarda arsa ticaretine mi girişilecek?”

-- “Saçmalamayın. Bu bölgede beş yıl süreyle arsa, yapı filan satın almak yok, proje yapmak da yok!”

-- “A ne müthiş bir yasa imiş bu?”

-- “Oğlum bu Devlet Yasası değil, Ersen Gürsel Yasası.”

-- “Peki, sahiplendiğimiz arsaları ne yapacağız?”

-- “Mal sahibi gözünden bakıp hakkım yenmiş mi diye irdeleyeceksiniz”

Eh böylece gerekli revizyonlar da yapıp bölgeye geri dönüldü. Sanırsınız ki Belediyeye gidip planı anlatacağız. Hayır, önce köy kahvelerinde yerel halka bir dizi sunumlar ve açıklamalar yapıldı. Koruma katsayısı yapılaşma izninden, inşaat kısıtlaması serbestisinden çok daha fazla olan bu planlar inanılmaz düzeyde bir onay gördü, insanlar bizi kucakladı filan. İşte “kamu” kendisine değer veren plancıyı, tasarımcıyı böyle kucaklayabiliyor. Yapılan iş de benimsenip güçlü bir onay görüyor böylece. Gümbet Çarşısı’ndaki işporta curcunasına da, eminim aynı biçimde tek tek tüm dükkânları gezip her birinin sahibini güleryüzle ikna ederek bir düzen getirmiştir.

BİR TAKINTI OLARAK GALATAPORT VE BEYOĞLU KIYILARI:

**2005 UIA İstanbul “Yeniden İstanbul”, 2006 SOS İstanbul İSMD Öğrenci Yarışması:
Galataport, 2010 Beyoğlu’nun Kıyıları, 2011 Tophane-i Amire**

Kente ve kamusal mekâna karşı sorumluluğu uyarınca Ersen Gürsel, UIA 2005 Dünya Kongresi için Mimarlar Odası İstanbul BK Şubesi desteği ile “Yeniden İstanbul” konulu bir çalışma ve sergi hazırlar. Ekip, Ersen Gürsel yanı sıra Sema Erder, Çelen Birkan, Deniz İncedayı, Seher Sezer, Haluk Erar, Güven Birkan, Tan Oral, Gürel Yontan, Gökhan Erkan, Gürkan Özener’den oluşur. Kimse sormadığı halde bu kez sorun edilen, İstanbul’un, özellikle de Beyoğlu’nun kıyılarının insanlara kapatılması, Haliçport ve Galataport’un bölgeye olası

olumsuz etkileridir. Beni yakalayabilseydi muhtemelen bana da yine epeyce yük taşıtırdı, ama galiba o sıralarda ben Kongre için başka konularda görevliydim. Sonradan kaçınılmaz biçimde konuya ortak edildim. Konu şöyle anlatılabilir:

“İstanbul’un merkezi Beyoğlu’nun nüfusu 250.000 kişi kadardır. Ama Beyoğlu günde yaklaşık bir milyon kentliyi ve yabancıyı ‘konuk’ eder. Tümüyle yapılaşmış bu bölge aslında (Kentliler tarafından algılanmasa da haritalara biraz dikkatlice bakıldığında) bir yanında Haliç, diğer yanında da Boğaziçi ile çevrilmiş coğrafyasıyla, denize uzanan bir yarımadadır. Yani, Beyoğlu’nun kendisinin, yaşayanlarının ve konuklarının hiç de farkında olmadığı çok uzun bir kıyı boyu vardır.

Haliç’in içinden Boğaz’a doğru kıyı boyunca yürürsek; Kasımpaşa, Tersaneler, Perşembe Pazarı, Karaköy, Tophane, Salıpazarı, Fındıklı, Kabataş, Dolmabahçe kıyılarının günümüzde neredeyse bütününün kentliye kapalı olduğunu görürüz. Hele o devasa kruvaziyerler sıra sıra Galata rıhtımına dizildiğinde ne denizden şehir gözüktür, ne şehirden deniz. Açık olduğu öne sürülebilecek kısa bir kesimin ise rıhtım niteliği çok düşüktür, buralarda suyla ilişki kurmak olanaksızdır.

Haliçport, Galataport, Kabataş Transfer Merkezi gibi projeler yanı sıra belki yakında Perşembe Pazarı için gündeme düşebilecek sürpriz bir proje de Beyoğlu kıyılarının tümüyle İstanbul’a, İstanbulluya kapanmasına neden olacak. Galataport projesi, bizlere çok değerli bir kentsel proje olarak sunuluyor, gemi boyutları giderek büyürken kruvaziyer limanının getirdiği ve getirebileceği rant kimi çevrelerde heyecan yaratıyor. Bir zamanlar değerli ofis binalarının sıralandığı Tophane-Kabataş eksenini hızla otelleşiyor. Çoğu işyerine dönüşen yapılar akşam olup da boşalınca, yukarılarda milyonlar, Beyoğlu koridorunda kaynaşırken, bu bölgeden el ayak çekiliyor.

Beyoğlu ana arterini kıyıya bağlayan yollar pek ‘tekin’ değil, kimi kullanılabilir olanları da taşıtların işgali altında. İstanbul, kentin merkezindeki bu muhteşem olanağı işte böyle farkında olmaksızın veya duyarsızca ziyan ediyor.

Kısaca söylemek gerekirse, İstanbul’un merkezi (de) denizle buluşmıyor.

Tophane Meydanı'nı tıkayan İstanbul Modern diğer bir antrepoya taşınsa; Tophane Meydanı asırlardır önerildiği biçimde denize açılrsa; tüm antrepolar yenilenip kültürel, sosyal etkinliklere kapılarını açsa. Cadde boyunca dizilen ofis binaları özellikle zemin katlarındaki kamusal işlevler ile yenilenip bölgeye yeni bir canlılık katsa. Tophane yapıları çok daha yoğun kullanılsa..."

O dönemde Gürsel'in başkanı olduğu İstanbul Serbest Mimarlar Derneği (İSMD) desteği ile bir "S.O.S İstanbul" dizisi icat ettik; iki yılda bir öğrenci fikir yarışmaları açalım dedik ve ilkinin konusu olarak da Galataport'u hazırladık. Çok ilgi gören, başarılı bir yarışma oldu ve epeyce de ses getirdi. Giderek elimizde konuyla ilgili bilgi, belge ve düşünce birikiyordu. Sonra MSGSÜ-ŞBP Yüksek Lisans Atölyesi'nde yılın çalışma konusu olarak yine bu bölgeyi ele aldık, gençlerin katkısıyla bayağı iyi bir sergi ve kitap ortaya çıktı. Sergiyi Rektörlüğümüze de teslim ettik. En son rektörlükte çatı arasında gördüm.

TOPHANE-İ AMİRE

"Tophane daha yoğun kullanılsa" deyince elbet yine başımıza bir sürü iş çıktı, onu anlatayım: Ersen Gürsel ve ben yaklaşık 30 yıllık bir aradan sonra, ayrılmış olduğumuz Akademi Mimarlık Fakültesi'ne (şimdi MSGSÜ MF) konuk olarak davet edildik ve 2007-09 arasında, dört dönem mimari proje atölyesi yürütücüsü olarak görev yaptık.

Bu dönemde, İstanbul'da bir "2010 Avrupa Kültür Başkenti" rüzgârı esmekteydi. Bu vesileyle MSGSÜ Üniversitesi, kendisine uzun süreli olarak tahsis edilmiş olan Tophane-i Amire binalarının, kültür etkinlikleri için daha verimli ve yoğun bir biçimde kullanımı amaçlı bir proje üretilmesini ve yaşama geçirilmesini planladı. Bu yapılar grubuna yüklenecek yeni işlevler ile Akademi'nin genç ve dinamik potansiyeli bu bölgeye yönlendirilebilecek; Tarihi Yarımada, Haliç, Beyoğlu ve Kabataş bölgelerinin kavşağı konumundaki Tophane de daha etkin bir sosyal-kültürel etkinlikler merkezine dönüşebilecekti. Bu amaçla da bizlerden, yani "konuk öğretim üyeleri-profesyonel mimarlar"dan burası için bir proje geliştirmemiz istendi. Eh güzel bir "angarya" idi bu, tam da kafaya taktığımız konularla ilgiliydi. Bizlerden beklenen, 7 bin metrekarelik bu çok değerli alanda, hem daha düzeyli, sağlıklı ve kullanışlı bir çevre düzeni yaratılması, hem de bütün içinde öne çıkmayacak, ancak bu kampüste düzenlenecek etkinlikleri de destekleyecek olan bir kafe-restoran yapısının tasarlanmasıydı.

Sorunun okul kadrosu içinde çözülememesinin veya çözülmek istenmemesinin de kendince mantıklı nedenleri vardı. Ancak bizler de, içinde bunca mimarın ve tasarımcı hocanın bulunduğu bir aile için proje hazırlamanın zorluklarını bildiğimiz ve sonuçta başımıza gelebilecekleri rahatlıkla öngördüğümüz için derhal bazı koşullar öne sürdük. Anlaşmamıza göre üreteceğimiz tasarımlar, daha avan proje düzeyinde iken, Akademi mekânlarında bir süre sergilenecek; gelecekteki kullanıcıları tarafında oluşacak görüşler, eleştiriler ve katkılar ise, verilecek bir e-posta adresine, kimlik bildirme zorunluluğu olmaksızın yönlendirilebilecekti. Böylece, tasarım sürecinde saydam, katılımcı bir model uygulanmış olacak ve tasarımlarımız meslektaşlarımızla yakın bir işbirliği içinde geliştirilebilmiş olacaktır.

Kısa zamanda tasarımlarımızı hazırladık ve planladığımız gibi Mimarlık Fakültesi'nin orta holünde sergiledik. Bir ay sonunda, birikmiş olacak eleştirileri, gerekirse hocalarla, arkadaşlarımızla da tartışmaya hazır olarak sonuçları öğrenmeye gittik. Eleştirilerin geleceği e-posta adresinde tahminlerin ötesinde bir sürpriz bizi bekliyormuş: Hiçbir öneri, eleştiri veya katkı gelmemişti. Ben derhal söylenmeye başladım "Bakma sen, arkamızdan konuşuyordur bunlar!" diye. Ama Ersen "Bu sessizlik, 'konuk' mimarlara gösterilen bir nezaketten kaynaklanıyordur oğlum" diye yine iyimser bir yorum yaptı ve çalışmaya devam ettik.

Hazırladığımız mimari ve mühendislik projeleri Belediye'de ve Anıtlar Kurulu'nda sorunsuzca onaylandı. Hatta mimari projeler avan ve uygulama aşamalarında ikişer kez onaylandı. Sonradan projeye eklememiz istenen alt kottan denetimli bir giriş ve asansör uygulaması ile iş başladı. "İşveren" kontrollük istemiyor, ama eminim Ersen ara sıra çaktırmadan gidip olan bitene bir bakıyordur.

EKİPLER, GENÇLER VE EĞİTİM

Akademik yaşamda, meslek yaşamında, kimi ürününüzü başkaları ile ortaklaşa hazırlamanız olağandır, giderek zevkli ve yaratıcı bir yöntemdir. Meslektaşlar ile, hele de gençler ile ortaklaşa bir şeyler üretebilmek çok keyiflidir. Elbette egosunu denetleyebilen kimileri için! Ersen Gürsel, tam da bir ekip adamıdır bu açıdan. Başta aktardığım duruşundaki tevazu ve keyfi, yanında gençlerle akşam geç saatlere dek sürer. Ama bir müritlik, feyz dağıtma durumu sözkonusu değildir bu oturumlarda; tersine söyleşiler "başka ne yapabiliriz, başka nasıl sorgulayabiliriz, başka ne üretebiliriz..." konuları çerçevesinde sürer gider.

Gençlere, eğitime yönelik sevgi ve saygıyı da bir olay ile aktarayım. Mimarlar Odası İstanbul BK Şubesi her yıl, “Kent Düşleri Atölyesi” adını verdiği bir yaz okulu uygulaması yapıyor. Üç hafta süren bu çalışma dizisi, öğrenciler için staj yerine de geçtiği için çok büyük ilgi görüyor. Farklı kentlerden ve birçok üniversiteden 150’ye yakın öğrenci katılımı oluyor. Geçtiğimiz yıl, ana tema “Karşılaşmalar” olarak seçilmiş. Ersen ve benden birlikte sahneye çıkıp iki saat kadar bu konu etrafında konuşmamız istendi. Olay tam da yaz ortasında gerçekleşeceği için ben elbette hemen söylenmeye, kaytarma yolları aramaya başladım. Ersen elbette her zamanki gibi derhal vicdanıma seslenerek beni hizaya getirdi ve bu “kutsal görevi” hakkıyla yerine getirmek için çalışmalara başladık.

-- “Abi, biz seninle sıkça kıyılarda, denizlerde karşılaştık; kimi işlerimiz, çalışmalarımız da kıyılarda. Biz konuyu ‘Kıyılarda Karşılaşmalar’ olarak tanımlayalım, oralarda bir sürü de hikâyemiz var.”

-- “Uygundur, ben malzemeleri yollayayım, sen de sunumu hazırlarsın.”

Araya deniz aşırı yolculuklarımız, maceralarımız gibisinden bir iki sürpriz de (Bu maceralardan bir tanesi sonradan bir öykümün konusu oldu: “Denizlerin Ötesinde, Kayıpköyden Masallar”) yerleştirerek genellikle kıyı köy ve kasabalarında birlikte veya tek başımıza yaptığımız işlerden oluşan sunumu hazırladım. Sunum sırasında biz de çok keyif aldık, eğlendik. Öğrenciler de bu yıllardır süregelen hoca-öğrenci, abi-kardeş, patron-işveren, yol arkadaşı-dert arkadaşı, sevgi-saygı ilişkisinin renkli öyküsünden ve zaman zaman tartışmalı-atışmalı sunumundan pek zevk aldılar.

Oda Başkanı oturum sonrasında bizi bir yorgunluk kahvesi içmeye davet etti. Eğitim filan konularında söyleşiyoruz ki, iki kız öğrenci tedirginlikle odaya girdi; biri titriyor gibi, diğeri resmen ağlıyor. Başkan herhalde kötü bir olay var diye ayağa fırladı, elbette kendisi oradaki 150 kadar gençten de tek tek sorumlu.

-- “Ne oldu kızlar?”

Zor konuşuyorlar:

-- “Biz sizlerden, bu konuşmalarınızdan o kadar etkilendik ki!”

-- “Durun sakın olun, bir oturun, ne olmuş?”

Biz hâlâ anlamıyoruz olan biteni. Zar zor anlatabildiler, onların bugüne dek eğitilme biçimleri, hocalarının davranışları, ilişkileri ve benzeri nedenler ile mimarlık algıları o denli farklı (ve elbette berbat!) imiş ki, bizler gibi hem mesleğini hem birbirini seven, sayan, gülyüzlü insanlar ve uzun süreli uzun soluklu öykümüz onları çok etkilemiş. Mimarlık algıları değişmiş, işlerine sevgileri, geleceğe umutları artmış... Birlikte birer resim çektirdik, bir şeyler kekeledik, gittiler. Ersen bana döndü:

-- "Gördün mü?"

-- "Gördüm Abi, haklısın yine."

Öyleyse devam!

* Bizim Akademi için kimi Üniversitelerde biraz da küçümseyici olan şöyle bir tanımlama varmış: "Öğretim üyelerinin birbirine abi, abla diye hitap ettiği o okul!" Şimdi Akademi Üniversiteye dönüşünce bir şeyler değişmiştir belki, iyi mi kötü mü bilemiyorum. Ben bu yazıda, bu konuşma biçimini "akademik hitap" olarak değil de, gerçekten yaşamımda önemli bir rol oynamış ve oynamaya devam eden gerçek bir ilişkiyi vurgulamak için kullandım.